

Tilburg University

Het oude Amsterdamse recht opnieuw populair

De ruysscher, Dave

Published in:
De achterkant van Minerva

Publication date:
2019

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
De ruysscher, D. (2019). Het oude Amsterdamse recht opnieuw populair. In *De achterkant van Minerva: Opstellen aangeboden aan prof. Kees Cappon ter gelegenheid van zijn afscheid aan de Universiteit van Amsterdam* (pp. 196-200). UvA.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

De Achterkant van Minerva

*Opstellen aangeboden aan prof. Kees Cappon
ter gelegenheid van zijn afscheid
van de Universiteit van Amsterdam*

Het oude Amsterdamse recht opnieuw populair

Dave De ruysscher

In 2010 was Kees een grote steun bij het begin van mijn academische loopbaan. Na de verdediging van mijn dissertatie, die handelde over handelsrecht in Antwerpen in de zestiende en zeventiende eeuw, verkreeg ik toen een bescheiden reisbeurs om in Amsterdam archiefonderzoek te kunnen doen. In de literatuur werd vermeld dat de Antwerpse *costuymen* in zeventiende-eeuws Amsterdam werden gebruikt (zie ook hierna), in het bijzonder wat handel betrof, maar hoe het precies zat met die invloed vanuit het zuiden was toen nog erg onzeker. Bij mijn eerste bezoeken aan de Amsterdamse onderzoeksinstituten (in het bijzonder het Stadsarchief en de universiteitsbibliotheken) liep ik wat verloren. Maar Kees toonde zich onmiddellijk bereid om me bij te staan; hij heeft er mede voor gezorgd dat dat onderzoeksverblijf een succes werd. Ook als mede-lid van de redactie van het tijdschrift *Pro Memorie: Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden* is Kees steeds een aangename collega; ik wil zijn emeritaat dan ook aangrijpen om even stil te staan bij de hernieuwde aandacht voor een lopend onderzoek over het zeventiende-eeuwse Amsterdamse handelsrecht, waarin ook het notariaat een belangrijke plaats heeft.

Een matige belangstelling en ontsluiting van bronnen

Het Amsterdamse recht in de zeventiende-eeuwse Republiek, en in het bijzonder het handelsrecht, kreeg tot voor kort af en toe aandacht, maar een systematische analyse, met oog voor de praktijk, kwam er niet. In de late negentiende eeuw waren enkele compilaties van Amsterdamse juridische bronteksten tot stand gekomen¹ en enkele proefschriften hebben Amsterdams recht uit de Gouden Eeuw onderzocht,² maar een grondige studie bleef uit. In de jaren 1940' en 1950' verschenen twee artikelen van de hand van J.W. Bosch over de invloed van het Zuid-Nederlandse op het Noord-Nederlandse recht in o.a. de zeventiende eeuw.³ Het Amsterdamse handelsrecht kwam er

1 Bv. J.C. Breen, *Rechtsbronnen der stad Amsterdam*, Den Haag, 1902.

2 Bv. G. Moll, *De Desolate Boedelskamer te Amsterdam*, Bijdrage tot de kennis van Oud-Hollandsch failliten-recht, dissertatie Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 1879.

3 J.W. Bosch, 'Enige rechtshistorische aantekeningen over Zuid-Nederlandse juridische invloeden in het Noorden', *Rechtskundig Weekblad* 11 (1947-48), k. 1009-1016, in het bijzonder k. 1013-1015; J.W. Bosch, 'Remarques sur quelques influences exercées, en matière de droit, par les provinces méridionales sur les provinces septentrionales des Pays-Bas jusqu'en 1795', *Tijdschrift*

in aan bod, maar werd slechts beperkt geanalyseerd. In de vermelde artikelen werd nog de afhankelijkheid, in juridische zin, van Amsterdam ten opzichte van Antwerpen benadrukt. Dat beeld heb ik enkele jaren geleden kunnen nuanceren. De verwijzingen naar de Antwerpse *costuymen* in de stad aan de Amstel dienden vanaf de jaren 1590' vooral om lacunes in het Amsterdamse recht te vullen. Van een receptie van Antwerps recht was geen sprake; al snel zorgden de Amsterdamse schepenen voor eigen oplossingen en was het Antwerpse recht in Amsterdam niet langer bruikbaar.⁴ In de twintigste eeuw besteedden dissertaties⁵ en monografieën over handelsrechtelijke thema's⁶ opnieuw ook aandacht aan het Amsterdamse recht. Een overkoepelende visie bleef evenwel uit. Bovendien werd doorgaans gekeken naar de gepubliceerde teksten van het Amsterdamse recht en vermeldingen in juridische literatuur van de zeventiende eeuw. Er was geen analyse op grond van processtukken of notariële protocollen.

Op het punt van de bronnen werd de laatste jaren de drempel voor onderzoek danig verlaagd. Sinds enkele jaren zijn de Amsterdamse archiefbronnen uit de zeventiende eeuw vlotter toegankelijk geworden. Het archief van de Amsterdamse notarissen werd ontsloten met een steekkaartenindex; het werd in het najaar van 2017 zelfs als UNESCO Werelderfgoed erkend.⁷ Bovendien werd een 'citizen science'-project opgestart, genaamd 'Alle Amsterdamse akten', om alle notariële protocollen te digitaliseren en te ontsluiten.⁸ Ook processtukken kunnen op eenvoudige aanvraag worden ingescand, waarna ze op de website van het Stadsarchief ter beschikking worden gesteld.⁹ Het spreekt dan ook voor zich dat verwijzingen naar de Amsterdamse notariële stukken en procesdocumenten de laatste jaren meer en meer opduiken in historische artikelen.¹⁰

voor Rechtsgeschiedenis 19 (1951), 133-157, vooral 143-147.

4 D. De ruysscher, 'Antwerp commercial legislation in Amsterdam in the 17th century. Legal transplant or jumping board?', Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis 77 (2009), 459-479.

5 Men denke onder andere aan de dissertaties van Robert Feenstra en Hans Ankum.

6 Bijvoorbeeld W.D.H. Asser, *In solidum of pro parte. Een onderzoek naar de ontwikkelingsgeschiedenis van de hoofdelijke en gedeelde aansprakelijkheid van vennoten tegenover derden*, Leiden, Rijksuniversiteit Leiden, 1983; J.P. Van Niekerk, *The development of the principles of insurance law in the Netherlands from 1500 to 1800*, Kenwyn, 1998, 2 dln.; J.A.F. Wallert, *Ontwikkelingslijnen in praktijk en theorie van de wisselbrief, 1300-2000*, Tilburg, 1996.

7 <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/nieuws/werelderfgoed>

8 <https://alleamsterdamseakten.nl/overhetproject/>

9 <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/>

10 Zie bijvoorbeeld O. Gelderblom, J. Jonker en C. Kool, 'Direct Finance in the Dutch Golden Age', *The Economic History Review* 69/4 (2016), 1178-1198 en S. Go, 'On Governance Structures and Maritime Conflict Resolution in Early Modern Amsterdam: The Case of the Chamber of Insurance and Average (Sixteenth to Eighteenth centuries)', *Comparative Legal History* 5/1 (2017), 107-124.

Lopend onderzoek

Sinds kort begeleid ik een aantal promovendi die onderzoek uitvoeren naar de inhoud, toepassing en relevantie van Amsterdams recht. Eén van de aanleidingen daartoe vormt de recente aandacht van economisch historici voor het recht inzake schuldinvordering en zekerheden, in het Holland van de Gouden Eeuw en dus ook in Amsterdam.¹¹ Binnen mijn ERC-project CLLS¹² wordt Amsterdam onderzocht. Het project heeft als stelling dat in de loop van de vroegmoderne periode op het West-Europese continent de coherentie in rechtsregels die betrekking hadden op handel toenam, ten gevolge van de verwerking van handelsgebruiken in doctrine. Om die stelling te testen wordt gekeken naar het recht, de juridische en commerciële praktijk inzake insolventie en zakelijke zekerheden. Naast Amsterdam worden ook Frankfurt (achttiende eeuw) en Lyon (zestiende eeuw) onderzocht.

De promovendi maken handig gebruik van de vele mogelijkheden die de vermelde ontsluiting en digitalisering van het Amsterdamse archiefmateriaal bieden. Maurits den Hollander¹³ onderzoekt de praktijk van de Desolate Boedelskamer. Die Amsterdamse instelling werd in 1643 opgericht. Gespecialiseerde commissarissen behandelden sindsdien processen over voorrang en andere *faillissement*-gerelateerde kwesties. Ze zorgden daarnaast voor de boedeladministratie en de uitbetaling aan de schuldeisers. De stad Amsterdam vaardigde in de tweede helft van de zeventiende eeuw meerdere ordonnanties uit over *faillissement* en zekerheden. Maurits den Hollander onderzoekt hoe de praktijk zich verhiel tot dat normatieve kader. Er wordt ook ruim aandacht besteed aan de gebruiken onder kooplieden. Dat alles zal toelaten na te gaan of de wijzigingen in het Amsterdamse *faillissementsrecht* tussen grofweg 1640 en circa 1710 ingegeven waren door noden van handelaars, dan wel zich spiegelde aan nieuwe opinies van juristen.

Marco In't Veld¹⁴ vergelijkt de noties 'gewoonte' en 'gebruik' in de handels- en procespraktijk van laat zeventiende-eeuws en vroeg achttiende-eeuws Amsterdam en Lyon. Het betreft voor beide steden een crisisperiode. In de juridische literatuur woedt een hevig debat inzake het bestaan en de

11 B. van Bavel, J. Dijkman, E. Kuijpers en J. Zuijderduijn, 'The Organisation of Markets as a Key Factor in the Rise of Holland from the Fourteenth to the Sixteenth century, A Test Case for an Institutional Approach', *Continuity and Change* 27 (2012), 347-378; Ch. van Bochove, H. Deneweth en J. Zuijderduijn, 'Real estate and mortgage finance in England and the Low Countries, 1300- 1800', *Continuity and Change* 30 (2015), 9-38; C.J. Zuijderduijn, *Medieval capital markets, Markets for rents, state formation and private investment in Holland (1300-1550)*, Leiden, 2009. Zie ook O. Gelderblom, *Cities of Commerce: The Institutional Foundations of International Trade in the Low Countries, 1250-1650*, Princeton, 2013.

12 'Coherence in Law Through Legal Scholarship', ERC Starting Grant 714759.

13 Master geschiedenis Leiden, promovendus Tilburg University op het CLLS-project sinds januari 2017.

14 Master rechten Rotterdam, promovendus Vrije Universiteit Brussel sinds 1 oktober 2016.

inhoud van een transnationaal handelsrecht (*lex mercatoria*). Een analyse van praktijkbronnen, zowel vandaag als voor het verleden, ontbreekt echter grotendeels.¹⁵ Voor de zeventiende en achttiende eeuw is onbekend hoe handelaars recht percipieerden; dat roept bijkomend belangrijke vragen op over het initiatief inzake de creatie van recht. De Amsterdamse handelspraktijk kende tal van contractvormen die zich in de marge van de illegaliteit bevonden (bijvoorbeeld termijncontracten¹⁶). Standaardcontracten konden clausules bevatten die het de partijen tot de overeenkomst verbood naar de rechtbank te stappen, of juridische argumenten aan te wenden.

Maurits den Hollander en Marco In't Veld werken nauw samen met Manon Moerman.¹⁷ Zij verricht onderzoek naar zeventiende- en achttiende-eeuwse notariële vennootschapscontracten, die in Amsterdam werden opgesteld, in het kader van het VIDI-project van Bram Vanhofstraeten (Maastricht University). De stelling van het project 'What's in a name?' is dat bij het opstellen van vennootschapscontracten in de vroegmoderne periode de economische praktijk belangrijker was dan rechtsregels die in wetgeving en doctrine werden geformuleerd. Handelaars pasten hun vennootschapscontracten aan aan hun noden. Naast onderzoek naar Amsterdam, zijn er ook case studies over Luik en Antwerpen.

Verder is er uitwisseling van gegevens, resultaten en visies tussen de vermelde promovendi en medewerkers van Janne Nijman (Asser Institute) die het Gieskes Strijbis project 'The Global City: Trust, Challenges, and the Role of Law' coördineert. Binnen dit project onderzoeken twee promovendi Amsterdam. Julia van der Krieke¹⁸ bestudeert de intellectuele geschiedenis van zeventiende-eeuws Amsterdam, in het bijzonder de invloed van sociopolitieke en juridische ideeën uit de Portugees-Joodse gemeenschap over burgerschap en diversiteit. Yehonatan Elazar-DeMota¹⁹ onderzoekt de zeventiende-eeuwse visies op de handel met niet-Europese volkeren en de slavenhandel vanuit Amsterdams oogpunt.²⁰

Op stapel staande initiatieven

Naar aanleiding van het vele, nieuwe rechtshistorische promotieonderzoek over de Gouden Eeuw en oud Amsterdams recht werd in mei 2017 de

15 A. Cordes, 'The Future of the History of Medieval Trade Law', *American Journal of Legal History* 56 (2016), 12-20.

16 L. Petram, *De bakermat van de beurs. Hoe in zeventiende-eeuws Amsterdam de moderne aandelenhandel ontstond*, Amsterdam, 2011, 165-166.

17 Master rechten en geschiedenis Universiteit Gent, promovenda Maastricht University.

18 Master Archeologie, UvA.

19 Master Latin American Studies, Sephardi Studies, Florida International University.

20 <https://www.asser.nl/projects-legal-advice/the-global-city-challenges-trust-and-the-role-of-law>

werkgroep 'Recht in Amsterdam en in de Republiek, 17de eeuw' opgericht. Initiatiefnemers waren naast de auteurs dezes, Bram Vanhofstraeten, Egbert Koops (Universiteit Leiden) en Janne Nijman. Het doel van die werkgroep is om regelmatig bijeenkomsten te organiseren waar voorlopige onderzoeksresultaten worden voorgesteld en nieuwe opportuniteiten worden besproken. Uit deze werkgroep vloeiden intussen een aantal andere initiatieven voort. Op 6 juni 2019 wordt in Brussel een panel georganiseerd over 'The identity of Amsterdam and its mercantile citizens', als onderdeel van het 25ste Forum for Young Legal Historians. Voor het eerst zullen vier onderzoekers die het zeventiende-eeuwse Amsterdamse recht en de juridische praktijk inzake handel bestuderen, samen debatteren over dit onderwerp. Naast de vermelde Maurits den Hollander, Marco In't Veld en Manon Moerman, spreekt ook Maarten Draper (EUR University Firenze), over Italiaanse handelaars in zeventiende-eeuws Amsterdam.

Een tweede initiatief zal een tweedaagse conferentie zijn, die in mei 2020 in Amsterdam wordt gehouden, met als titel 'Law and governance of a global city: 17th-century Amsterdam'. Op deze conferentie zal zeventiende-eeuws Amsterdam belicht worden als plaats en actor van innovatie. Dit zowel op het vlak van handelsrecht als instellingen. Amsterdam zal worden bekeken als locus van immigratie en diversiteit en als actor in de internationalisering van het Nederlandse politieke en juridische denken.

Besluit

In de loop van de volgende jaren zullen meerdere dissertaties het oude Amsterdamse recht opnieuw, grondig en vanuit nieuwe invalshoeken belichten. De archiefbronnen, in het bijzonder de notariële protocollen bewaard in het Amsterdamse Stadsarchief, zijn van cruciaal belang voor het lopende onderzoek. Veel van wat thans aan onderzoek loopt, gaat terug op wat ik destijds in het Amsterdamse archief vond. Binnen enkele jaren mag Kees zich daarom mede verantwoordelijk achten voor wat aan nieuw rechtshistorisch onderzoek over zijn geliefde stad zal verschijnen. Dat hij dat tijdens zijn emeritaat kan doen, weze hem van harte gegund!